

Διδάσκοντας Κοινωνιολογία με τη χρήση της τεχνικής της Δραματοποίησης

Teaching Sociology using Drama Technique

Ευαγγελία Παναγιώτου, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Νηπιαγωγός(Msc), evagelia.png@gmail.com

Ανδριάνα Παπακωνσταντοπούλου, Ιδιωτική Εκπαίδευση, Νηπιαγωγός, andrapakonstantopoulou@gmail.com

Evagelia Panagiotou, Kindergarten teacher, evagelia.png@gmail.com

Andriana Papakonstantopoulou, Kindergarten teacher, andrapakonstantopoulou@gmail.com

Abstract: The current paper addresses the effectiveness of teaching sociology through the use of drama. The followed methodology is a combination of quantitative and qualitative research methods, such as the relevant literature review or the research through questionnaires. The questionnaires were answered by 93 university students from the Department of ESECE, University of Patras. There was a certain procedure followed: the university students attended their 2nd -year class concerning Sociology and especially Karl Marx’s theory. The class was held through the use of a theatric play ‘Marx in Soho’, written by Howard Zinn. After all, as far as the research findings are concerned -which were analysed by using SPSS-, the preliminary hypotheses were confirmed. The university students evaluated positively the use of drama during the sociology class: they alleged the use of drama and its integration during the university classes. Plus, they desired to be active members of the drama procedure in the future.

Keywords: teaching sociology, Marx’s theory, technique drama

Περίληψη: Η παρούσα εργασία αποτελεί μία μελέτη της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας ενός κοινωνιολογικού θέματος μέσα από την τεχνική της δραματοποίησης. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι ένας συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων έρευνας, όπως είναι η ανασκόπηση της υφιστάμενης σχετικής βιβλιογραφίας καθώς και η έρευνα με ερωτηματολόγιο. Στην εν λόγω έρευνα, τις απαντήσεις τους κλήθηκαν να δώσουν 93 φοιτητές του Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η του Πανεπιστημίου Πατρών, έπειτα από την παρακολούθηση της διδασκαλίας της θεωρίας του Μαρξ μέσα από τη δραματοποίηση του έργου του Howard Zinn « Ο Μαρξ στο Σόχο» στα πλαίσια του μαθήματος «Κοινωνιολογία στην Εκπαίδευση», το οποίο διδάσκεται στο 2^ο έτος. Τέλος, σε ό,τι αφορά τα ευρήματα της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, τα οποία αναλύθηκαν με το SPSS, επιβεβαίωσαν τις αρχικές υποθέσεις, καθώς οι φοιτητές αξιολόγησαν θετικά την τεχνική της δραματοποίησης για το μάθημα της κοινωνιολογίας, εκφράζοντας την επιθυμία τους για την ένταξή της στη διδακτική διαδικασία και μάλιστα, δείχνοντας ιδιαίτερο ενθουσιασμό για να συμμετέχουν και

οι ίδιοι σε επόμενη ενότητα.

Λέξεις-κλειδιά: διδάσκοντας κοινωνιολογία, Μαρξιστική Θεωρία, δραματοποίηση.

Εισαγωγή

Η δραματοποίηση ως ένα εκπαιδευτικό μέσο χρησιμοποιεί τη ψυχαγωγία και την εναλλαγή για να προσελκύσει την προσοχή των παιδιών, ενώ παράλληλα τονίζει την μάθηση μέσα από την αλληλεπίδραση μεταξύ πραγματικού και φανταστικού. Πρόκειται για μια νέα οπτική, μια νέα προσέγγιση για να προσελκύσει το ενδιαφέρον των σπουδαστών μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας, στοχεύοντας στο να τους βοηθήσει να ενημερωθούν με έμμεσο, ανάλαφρο και διασκεδαστικό τρόπο για θέματα που σχετίζονται με ένα σύνολο σημαντικών ζητημάτων, όπως είναι η οικονομία, η ευημερία, οι ανάγκες για αγαθά και υπηρεσίες αλλά και ο τρόπος της δόμησης και της λειτουργίας της κοινωνίας, εν γένει.

Η χρήση της δραματοποίησης αλλά και του θεατρικού παιχνιδιού στην εκπαίδευση θεμελιώθηκε στα σχολεία της Μεγάλης Βρετανίας στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και σύντομα αναπτύχθηκε και εδραιώθηκε, αντίστοιχα, όταν κατέστη αντιληπτή η αποτελεσματικότητα και η θετική επιρροή που είχε στους μαθητές. Πράγματι, η τεχνική της δραματοποίησης στοχεύει στην τιθάσευση των τεχνικών και της ευφάνταστης δραστηριότητας του θεάτρου στην υπηρεσία της εκπαίδευσης και κατά συνέπεια, στο να παρέχει μία έντονη και προκλητική εμπειρία στα παιδιά αλλά και ένα απaráμιλλο ερέθισμα για περαιτέρω εργασίες μέσα και έξω από το σχολείο (Ashwell, 2001).

Η χρήση του δράματος ως ένα αποτελεσματικό εκπαιδευτικό μέσο έχει τη βάση της στις πιο σημαντικές θεωρίες της ψυχολογίας. Οι κοινωνικό-πολιτισμικές θεωρίες, έτσι όπως αυτές προκύπτουν από το έργο του Vygotsky (1978) και του Bandura (1977), προτείνουν αυτού του είδους τις παιδαγωγικές αλληλεπιδράσεις στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, λοιπόν, η παρούσα μελέτη θα ξεκινήσει με μια επισκόπηση της θεωρητικής βάσης του δράματος και εν συνεχεία, θα συνοψιστούν ορισμένα σημαντικά ευρήματα από μελέτες, οι οποίες έχουν ήδη αξιολογήσει την σημασία του στην καλύτερη απόδοση των εκπαιδευομένων, ενώ, παράλληλα, θα πραγματοποιηθεί και μια προσπάθεια, έτσι ώστε να διεξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα του. Επιπροσθέτως, θα γίνουν ορισμένες χρήσιμες συστάσεις σχετικά με το πώς η τεχνική της δραματοποίησης μπορεί να αξιοποιηθεί και να χρησιμοποιηθεί καλύτερα για τη διδασκαλία της κοινωνιολογίας –και όχι μόνο- στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Bell, 2007).

Θεωρητικό πλαίσιο

Η δραματοποίηση ως μέθοδος διδασκαλίας έχει ξεκινήσει να διαδίδεται ήδη από τη δεκαετία του 1960. Ωστόσο, μέχρι σήμερα είναι αλήθεια πως η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δε διέθετε το κατάλληλο επιμορφωτικό υπόβαθρο, έτσι ώστε να την υιοθετήσουν και να την

εντάξουν ως μέθοδο διδασκαλίας μέσα στην σχολική τάξη (Ξωχέλλης, 2012).

Η πρόταση της διδασκαλίας της κοινωνιολογίας μέσα από το δράμα δεν υπονοεί την παράσταση ενός θεατρικού ή λογοτεχνικού έργου. Εν τούτοις, πρόκειται για κείμενα μέσα από τα οποία οι σπουδαστές προσπαθούν να αντλήσουν όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούν για τις συνθήκες της εκάστοτε εποχής που αναφέρεται το κείμενο που έχουν επιλέξει, όπως είναι οι κοινωνικές, πολιτικές, μορφωτικές, οικονομικές, πολιτισμικές συνθήκες, για τα κίνητρα δράσης των πρωταγωνιστών, καθώς και για το αποτέλεσμα των πράξεών τους, σύμφωνα, πάντοτε με την καθοδήγηση του διδάσκοντα.

Ο βασικότερος λόγος που η δραματοποίηση προτείνεται ως μέθοδος διδασκαλίας είναι η επίτευξη της βιωματικής μάθησης από τους μαθητές. Ως εκ τούτου, λοιπόν, η τεχνική της δραματοποίησης στο χώρο της εκπαίδευσης ακροβατεί ανάμεσα στο τρίπτυχο «θέατρο-τέχνη-παράσταση» και στο «θέατρο-μέσο διδασκαλίας και ανάπτυξης».

Το δράμα-θέατρο αποτελεί έναν τομέα της κοινωνιολογίας, ο οποίος προσεγγίζεται μέσα από τη διμερή διάκριση, όπως είναι η μάκρο-κοινωνιολογική και η μικρο-κοινωνιολογική θεωρία (Hardy, 1989; Hargreaves, 1985).

Πιο συγκεκριμένα, η μάκρο-κοινωνιολογική θεωρία προσεγγίζεται το δράμα-θέατρο ως έναν κοινωνικό θεσμό υπό το πρίσμα γενικών κοινωνιολογικών θεωριών, όπως είναι αυτές:

- 1) των πεδίων εξουσίας και του πολιτισμικού κεφαλαίου (Fine, 1993),
- 2) του παραλληλισμού και της ιδεολογικής ταυτοποίησης του θεατή με το σύστημα αξιών, όπως αυτό προβάλλεται από το κείμενο ή την εκάστοτε παράσταση (Althusser&Cosin, 1972),
- 3) του γενετικού δομισμού (Goldman, 1973), καθώς επίσης και
- 4) της δραματοποίησης του κοινωνικού γίνεσθαι, σύμφωνα με το οποίο κάθε μορφή πολιτισμικού δρώμενου ή/και κάθε μορφή κοινωνικού παιγνίου συνιστούν κοινωνικές παραστάσεις που εξετάζονται με κοινωνιολογικά και θεατρικά εργαλεία (McAnoy, Hunt&van de Water, 2015).

Από την άλλη πλευρά, ακολουθώντας την μικρο-κοινωνιολογική προσέγγιση του δράματος-θέατρου (Hanson, 2005; Giroux, 1983), εστιάζεται κυρίως σε συγκεκριμένα αντικείμενα που χρήζουν επιτόπιας έρευνας, όπως, άλλωστε, είναι:

- 1) η μελέτη του κοινού σε όλες τις παραμέτρους του τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές, οι οποίες πραγματοποιούνται με στατιστικές και ποσοτικές έρευνες, όπως τα ερωτηματολόγια, σε συγκεκριμένα θέατρα μιας συγκεκριμένης περιόδου (Tickle, 2012).
- 2) η ανάλυση της ίδιας της παράστασης στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνίας και η σχέση της με αυτή ως προς την θεματική της αλλά και τα παραστασιακά μέσα που χρησιμοποιεί. Επομένως, εμβαθύνεται η οπτική της αλλαγής μιας κουλτούρας σε μια άλλη καθώς και η οπτική της διαπολιτισμικότητας (Alexander&Sullivan, 1996), και
- 3) η μελέτη του ίδιου του θεατρικού κορμού, δηλαδή από την απλή οργάνωση του θεάτρου μέχρι την επιλογή ηθοποιών, συντελεστών και άλλα (Tickle, 2012).

Η εκπαιδευτική αξία της δραματοποίησης

Η μείζονος σημασίας εκπαιδευτική αξία της δραματοποίησης φανερώνεται κυρίως μέσα από τις κοινωνικό-πολιτισμικές θεωρίες, όπως αυτές που ήδη εν συντομία αναφέρθηκαν άνωθεν των Vigotsky (1978) και Bandura (1977, σελ. 191), αντίστοιχα. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτές, η διαδικασία της μάθησης αποτελεί το βασικότερο προϊόν της κοινωνίας και του πολιτισμού. Η χρήση του δράματος στην εκπαίδευση υποστηρίζεται από την ιδέα ότι τα άτομα μαθαίνουν από την παρατήρηση των άλλων και συγχρόνως, λαμβάνουν ανατροφοδότηση από τους άλλους. Έτσι, λοιπόν, βάσει αυτής της θεώρησης, επιτρέπεται η αυτό-αντανάκλαση και η αλληλεπίδραση μεταξύ του ίδιου του ατόμου και του περιβάλλοντός του. Το δράμα επιτρέπει στα ανθρώπους, και κυρίως στα παιδιά και τους νέους, να δουν τη ζωή ως παρατηρητές, παίρνοντας ηθικές αποφάσεις σε σχέση με τις καταστάσεις που διαδραματίζονται αναφορικά με τους ίδιους.

Πιο αναλυτικά, η δραματοποίηση αναφέρεται σε ένα συντονισμένο σύνθετο σύνολο με επίκεντρο το θέατρο που βασίζεται σε αρκετές εκπαιδευτικές δραστηριότητες που σχετίζονται με θέματα που έχουν σχέση με τις ζωές των ίδιων των εκπαιδευομένων, καθώς και με το ίδιο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Μία σειρά από μελέτες (Bolton, 1979;Κατσαράς, 2005;Κοντογιάννη, 2000;Κουρετζής, 1991;Morgan & Saxton, 1987) έχουν αποδείξει την άμεση σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη δραματοποίηση, το θεατρικό παιχνίδι, τους ρόλους, τη δράση καθώς και την σκηνική απόδοση του κειμένου, καθώς επίσης και τα σημαντικά οφέλη σε ό,τι αφορά τη βελτίωση των γνώσεων, των στάσεων, της κριτικής αντίληψης και των συμπεριφορών των παιδιών και των νέων σε σχέση με διάφορες δεξιότητες της καθημερινής ζωής και θέματα, όπως είναι η ανάπτυξη συμπεριφορών απέναντι σε οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά αλλά και πολιτικά ζητήματα.

Η ένταξη της δραματοποίησης στην εκπαίδευση μπορεί να αποδειχτεί επίσης χρήσιμη ως ένα πεδίο προσωπικής διερεύνησης και εντοπισμού στοιχείων του χαρακτήρα, της προσωπικότητας και της προσωπικής ταυτότητας από τον κάθε σπουδαστή. Σε γενικές γραμμές, έχει φανεί πως, η δραματοποίηση έχει σημαντικά οφέλη στη βελτίωση της γνώσης, τις στάσεις και την εμπιστοσύνη των ατόμων που συμμετέχουν σε σχέση με ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων υγείας, πολιτικής, οικονομίας και κοινωνικών θεμάτων εξίσου, ενώ παρέχει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να βρεθούν ανάμεσα στην πραγματική και τη φαντασική διάσταση της ζωής.

Επιπροσθέτως, η δραματοποίηση πετυχαίνει να είναι, παράλληλα, ένα δημιουργικό και διασκεδαστικό μέσο διδασκαλίας και μάθησης, προσφέροντας στους μαθητευόμενους την ικανοποίηση πως παίρνουν πρωτοβουλίες, καθώς αυτό-ενεργούν μέσω της ανακάλυψης του ρόλου και μέσα από την προσωπική τους επιλογή για επικοινωνία και έκφραση. Ως εκ τούτου, λοιπόν, πρόκειται για μια διαδικασία, κατά την οποία τα ίδια τα άτομα ορίζουν τον χώρο δράσης τους, ενώ επικοινωνούν και πράττουν πάντοτε σε συνεχή επαφή με τους

άλλους.

Ακόμα, οι σπουδαστές αποκτούν μια γενικότερη προοπτική που τους δίνει το εύρος και την ευελιξία που απαιτείται σε πολλές καταστάσεις της σύγχρονης ζωής (Cattanach, 1996), καθώς αναπτύσσουν ερευνητικές δεξιότητες μέσω της αναζήτησης πληροφοριών από τα θεατρικά κείμενα, αναπτύσσουν την ικανότητα να βρουν και να αξιολογούν τις πηγές των πληροφοριών, καθώς και τα μέσα για να εντοπιστούν και να αξιολογηθούν οι διαφορετικές ερμηνείες. Ουσιαστικά, αποκτούν πρόσβαση στο εργαστήριο της ανθρώπινης εμπειρίας, αποκτώντας κριτική σκέψη και δεξιότητες, ενώ ήδη από μικρή ηλικία αρχίζουν να κατανοούν πραγματικά τον τρόπο λειτουργίας και δόμησης των σύγχρονων κοινωνιών (Δημαράκη, 2002).

Σε ό,τι αφορά τον σκοπό της διδασκαλίας μέσω της τεχνικής της δραματοποίησης, αυτό που επιδιώκεται είναι ώστε οι σπουδαστές να απολαμβάνουν την εμπειρία του δράματος, ενεργοποιώντας όλες τις αισθήσεις τους, να αναπτύσσουν τα εκφραστικά τους μέσα, ώστε να επικοινωνούν ιδέες, συναισθήματα και εμπειρίες, να εξερευνούν το σώμα και τις αισθήσεις τους, να αναπτύσσουν τη φαντασία, την παρατηρητικότητα, την μνήμη και την κριτική σκέψη, να δημιουργούν και να αναπτύσσουν ρόλους που πηγάζουν από φανταστικές ή πραγματικές καταστάσεις και θίγουν κοινωνικά, ηθικά ή άλλα ζητήματα, να κατανοούν και να ερμηνεύουν το κοινωνικό και φυσικό τους περιβάλλον μέσα από τη δημιουργία δραματικών καταστάσεων, τοποθετώντας τον εαυτό τους σε σχέση με τους άλλους (Bolton, 1984;Bowell &Hear, 2013; Jackson, 2002;O’Toole, Stinson, &Moore, 2009;Singhal &Rogers, 2002.).

Μέσα από το δράμα, δίνεται επίσης η ευκαιρία στους εκπαιδευομένους να αρχίσουν να αναπτύσσουν την ικανότητα να συναισθάνονται, να διερευνούν και να αξιολογούν το διαφορετικό καθώς παράλληλα, μαθαίνουν να αποστασιοποιούνται από το δράμα και να παρακολουθούν κριτικά τα δρώμενα, να αναπτύσσουν μέσα από τους ρόλους που διαπραγματεύονται τις δεξιότητες της ζωής, όπως είναι η αυτοεκτίμηση, η αυτοπεποίθηση, ο αυτοσεβασμός, η επικοινωνία, ώστε να εξελιχθούν σε ενεργούς πολίτες που θα μπορούν υπεύθυνα να λαμβάνουν αποφάσεις για τη ζωή τους, να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους σε θέματα με έντονο κοινωνικό ή πολιτισμικό θέμα και ιδιαίτερα με όσα σχετίζονται με ζητήματα αποκλεισμού, να αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες, καθώς διαπραγματεύονται ρόλους και μέσα, για να δημιουργήσουν και να αναπαραστήσουν μια δραματική κατάσταση, να κατανοούν μια αλήθεια ή θεώρηση ως μια από τις πολλαπλές όψεις και ερμηνείες της ζωής, καθώς κατασκευάζουν δραματικές καταστάσεις και χαρακτήρες (Αναστασιάδης, 2006;Δαφιώτη, 2010; Καραμήτρου, 2010;Παπαδόπουλος, 2007).

Πιο συγκεκριμένα, λοιπόν, συνοψίζοντας όλα όσα αναφέρθηκαν άνωθεν, ορισμένες πλευρές που ευνοούνται με τη χρήση των δραστηριοτήτων της δραματοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι οι:

1. Γνωστικές: Το ακροατήριο χρησιμοποιεί το λόγο αλλά και τα γραπτά κείμενα με δημιουργικό τρόπο. Οξύνεται η ερευνητική ικανότητα και βελτιώνεται η κριτική σκέψη αλλά

και ο τρόπος λήψης αποφάσεων.

2. Κοινωνικές-πολιτιστικές-συναισθηματικές: Καλλιεργείται η συνεργασία, εδραιώνεται η εμπιστοσύνη, απαλείφεται ο ανταγωνισμός, γίνεται αποδεκτή η διαφορετικότητα και προωθείται ο εποικοδομητικός διάλογος.

3. Δημιουργικές: Διατυπώνονται ελεύθερα ιδέες και απόψεις διαφορετικές μεταξύ τους, κατανοούνται και εκφράζονται ανοιχτά όλα τα συναισθήματα.

Μέθοδος έρευνας

Σύμφωνα με τους στόχους, τους σκοπούς αλλά και τις υποθέσεις της παρούσας εργασίας, κρίθηκε καθόλα απαραίτητο να γίνει ένας συνδυασμός από επιστημονικές μεθόδους. Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης χρησιμοποιήθηκε ο συνδυασμός της ποιοτικής με την ποσοτική έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, έπειτα από την προηγηθείσα ανασκόπηση βιβλίων, μελετών και ερευνών σχετικών με το κεντρικό αντικείμενο έρευνας για την συλλογή στοιχείων τόσο από την σύγχρονη όσο και από την παλαιότερη διαθέσιμη βιβλιογραφία, τόσο διεθνούς όσο και ελληνικού επιπέδου, έπεται η έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίων (Cohen&Manion, 1997).

Στις έρευνες μέσω των ποσοτικών προσεγγίσεων θεωρείται ως δεδομένο πως τα βασικά ζητήματα είναι μόνο δύο, ο τρόπος δόμησης των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου και η δειγματοληψία, δηλαδή η επιλογή των συμμετεχόντων. Το βασικό ερευνητικό εργαλείο της παρούσας ποσοτικής προσέγγισης διαμορφώθηκε έχοντας πάντα ως βασικό γνώμονα τη διασφάλιση της συμβατότητας με αντίστοιχα μεθοδολογικά εργαλεία άλλων ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σε διεθνές επίπεδο, έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα σύγκρισης των ευρημάτων, ίσως για κάποια ενδεχόμενη μελλοντική μελέτη και επιπλέον έρευνα του θέματος σε ακόμα μεγαλύτερη και πιο διευρυμένη κλίμακα (Κυριαζόπουλος &Σαμαντά, 2011).

Αυτό, βέβαια, επέβαλε την ανάγκη μιας ιδιαίτερα προσεκτικής δόμησης του ερωτηματολογίου της έρευνας, καταβάλλοντας μεγάλη προσπάθεια, έτσι ώστε οι ερωτήσεις και οι κατηγοριοποιήσεις αυτών να ανταποκρίνονται αφενός στις τυπολογίες της διαθέσιμης διεθνούς βιβλιογραφίας που είναι σχετική με το θέμα, ούτως ώστε να υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα σύγκρισης, πάντα όμως με την κατάλληλη προσαρμογή, ώστε τα εκάστοτε αποτελέσματα-πορίσματα να έχουν νόημα τόσο για τον πληθυσμό που συμμετείχε στην έρευνα όσο και για την ευρύτερη ελληνική κοινωνία.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης να αναφερθεί πως εκτός από τη χρήση ενός καλά οργανωμένου ερωτηματολογίου και την ποιοτική περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων, σε ό,τι αφορά τις ποσοτικού τύπου ερευνητικές προσεγγίσεις, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η μετέπειτα συλλογή και αξιοποίηση των δεδομένων μέσω της χρήσης της στατιστικής μεθόδου SPSS (Κυριαζόπουλος &Σαμαντά, 2011).

Δείγμα έρευνας

Η επιλογή του δείγματος των συμμετεχόντων φοιτητών, σαφώς, και πραγματοποιήθηκε αμερόληπτα και κατόπιν ενημερώσεώς τους αναφορικά με το θέμα υπό διερεύνηση για την καθόλα εθελοντική και ανώνυμη συμμετοχή τους (Mason, 2003;Orb, Eisenhauer&Wynaden, 2001).

Πιο αναλυτικά, λοιπόν, σε ό,τι αφορά τον πληθυσμό που συμμετείχε στην έρευνα μέσω της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, πρόκειται για 93 φοιτητές, σύμφωνα με τα ερωτηματολόγια που συγκεντρώθηκαν μετά το τέλος της δραματοποίησης, καθώς, αρχικά διανεμήθηκαν 166 ερωτηματολόγια. Οι 93 συμμετέχοντες, οι οποίοι ήταν δευτεροετείς φοιτητές στο Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία το ημερολογιακό έτος 2010-2011, ανήκουν στην ηλικιακή βαθμίδα των 19-22 ετών, συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, αφού πρώτα παρακολούθησαν τη διδακτική προσπάθεια ενός θέματος κοινωνιολογίας μέσω της χρήσης της τεχνικής της δραματοποίησης του έργου του HowardZinn «ο Μαρξ στο Σόχο» στα πλαίσια του μαθήματος «Κοινωνιολογία στην Εκπαίδευση». Ο διδάσκων συνεργάστηκε με 2 φοιτήτριες για την οργάνωση και εφαρμογή του project.

Το δείγμα μας αποτελεί παράλληλα την ομάδα ελέγχου και την πειραματική ομάδα, γι' αυτό η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγια pre-test και post-test. Το pre-test περιείχε 7 ερωτήσεις, ενώ το Post-test 16. Οι ερωτήσεις ήταν γνωστικού τύπου, γι' αυτό και επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα ερωτηματολόγια (pre-test,post-test), ώστε η σύγκριση και η αξιολόγηση των γνώσεων των φοιτητών πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση να είναι πιο εύκολες. Το pre-test χρησιμοποιήθηκε για την ανίχνευση του γνωστικού επιπέδου των φοιτητών όσον αφορά στις μαρξιστικές αντιλήψεις (ιστορικά γεγονότα, κοινωνικά φαινόμενα, βασικές έννοιες της μαρξιστικής θεωρίας, ζωή και έργο του Μαρξ). Το post-test πραγματοποιήθηκε για την αξιολόγηση της επίδρασης της διδακτικής παρέμβασης (αλληλεπιδραστική δραματοποίηση ως τεχνική διδασκαλίας). Οι ερωτήσεις ήταν κλειστού και ανοικτού τύπου (ημιδομημένο ερωτηματολόγιο) και η αποκωδικοποίηση και η καταγραφή των δεδομένων έγιναν με το λογισμικό για στατιστικές αναλύσεις SPSS.

Ερευνητικά ερωτήματα

Έπειτα και από την ανασκόπηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας που έχει ήδη προηγηθεί, είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η παρούσα εργασία αποτελεί μια εμπειρική μελέτη που αφορά τη διερεύνηση της χρησιμότητας και της αποτελεσματικότητας της χρήσης της δραματοποίησης για τη διδασκαλία συγκεκριμένου κοινωνιολογικού θέματος μέσα από την αποτύπωση των απόψεων των φοιτητών, που παρακολούθησαν τη συγκεκριμένη διδακτική προσπάθεια.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, τον σκοπό και τους στόχους, ο γενικότερος προβληματισμός της παρούσας έρευνας κινήθηκε με βάση τα παρακάτω ερωτήματα, όπως ενδεικτικά είναι:

1. Ποια είναι η οπτική εκείνη γωνία με την οποία αντιλαμβάνονται οι φοιτητές την

ένταξη της δραματοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία;

2. Ποιες ήταν οι αντιλήψεις τους, πριν από την βιωματική εμπειρία που είχαν;
3. Ποιες ήταν οι αντιλήψεις τους, έπειτα από την σχετική εμπειρία που απέκτησαν;
4. Πιστεύουν πως η χρήση της δραματοποίησης στη διδασκαλία κοινωνιολογικών θεμάτων είναι αποτελεσματική;
5. Ποια είναι τα εφόδια εκείνα, τα οποία θεωρούν πως θα έπρεπε να διαθέτουν και με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να τα αξιοποιήσουν, έτσι ώστε να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις μιας τέτοιας πρωτόγνωρης εκπαιδευτικής τεχνικής;

Αποτελέσματα έρευνας

Πρώτα από όλα, πριν από την παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, κρίνεται αναγκαίο να περιγράψει το συνολικό πλαίσιο και υπόβαθρο της έρευνας. Πιο αναλυτικά, λοιπόν, η έρευνα βασίστηκε στη διδασκαλία βασικών εννοιών του μαρξισμού μέσα από τη δραματοποίηση του θεατρικού έργου του Zinn, «Ο Μαρξ στο Σόχο». Η διδασκαλία υποστηρίχθηκε από τη χρήση των νέων τεχνολογιών (powerpoint), ενώ η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν η παρεμβολή αποσπασμάτων.

Τα αποτελέσματα από την παρούσα έρευνα, όπως αυτά προέκυψαν μέσα από την ανάλυση-κωδικοποίηση με το στατιστικό λογισμικό SPSS των 93 συμπληρωμένων ερωτηματολογίων από τους φοιτητές, επιβεβαίωσαν τόσο την αρχική υπόθεση της παρούσας μελέτης όσο και τα πορίσματα ερευνών που είχαν πραγματοποιηθεί κατά το παρελθόν σχετικά με την σημασία της ένταξης της δραματοποίησης στην εκπαίδευση. Επιπλέον, επιτεύχθηκε η κάλυψη όλων των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν στο παραπάνω κεφάλαιο της μεθοδολογίας.

Σύμφωνα με τις ερωτήσεις που τέθηκαν, οι απαντήσεις των φοιτητών θα μπορούσαν να ταξινομηθούν σε συγκεκριμένες τρεις κατηγορίες-θεματικές.

Πιο συγκεκριμένα, λοιπόν, η πρώτη θεματική αποτελεί την «**προηγούμενη γνώση των φοιτητών για τα θέματα της διδασκαλίας**». Σύμφωνα με τις απαντήσεις των φοιτητών, οι φοιτητές κατείχαν, άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό και άλλοι σε μικρότερο, πρότερη γνώση για τη θεωρία του Μαρξ, υποστηρίζοντας στην πλειοψηφία τους πως οι πηγές των γνώσεων και των πληροφοριών που κατέχουν για την συγκεκριμένη θεωρία προέρχονται από το σχολείο καθώς και από τη δική τους προσωπική αναζήτηση για μάθηση και ενημέρωση της μαρξιστικής θεωρίας, έτσι ώστε να μπορούν να κατανοούν τις εξελίξεις της σύγχρονης κοινωνίας σε κάθε επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, σε ό,τι αφορά την ερώτηση για πιθανή προηγούμενη γνώση του θεατρικού έργου «Ο Μαρξ στο Σόχο», οι περισσότεροι από τους φοιτητές δεν το γνώριζαν, αλλά το έκριναν ως ιδιαίτερος ενδιαφέρον, έπειτα από την εμπειρία που βίωσαν.

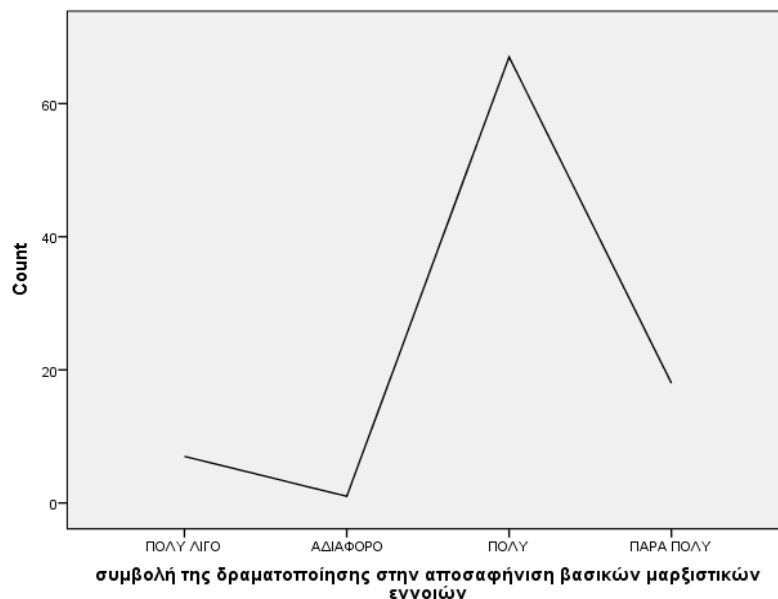
Συγκεκριμένα, στην ερώτηση 2a (Γνωρίζετε ποιος είναι ο Καρλ Μαρξ;), το 95,9% απάντησε ναι, ενώ το 4,1% όχι. Όμως, στην ερώτηση 2b (Προσδιορίστε με ακρίβεια την ιδιότητά του.)

το 6,8% των φοιτητών απάντησε με ακρίβεια (φιλόσοφος, ιστορικός, πολιτικός, οικονομολόγος, κοινωνιολόγος και θεμελιωτής του κομμουνισμού), ενώ το 13,7% απάντησε ότι δε γνώριζε την ιδιότητα του Καρλ Μαρξ.

Στη συνέχεια, οι ερωτήσεις 4 και 5 αφορούν στο γνωστικό επίπεδο των φοιτητών για βασικές έννοιες του μαρξισμού, όπως είναι η θεωρία της υπεραξίας και η υλιστική αντίληψη της ιστορίας αντίστοιχα. Στην ερώτηση 4a, το 80,8% των φοιτητών απάντησε όχι, ενώ το 19,2% ναι. Στην ερώτηση 4b, μόνο το 12,3% των φοιτητών μπορούσε να περιγράψει συνοπτικά τι είναι η θεωρία της υπεραξίας. Αναφορικά με την ερώτηση 5a, το 83,6% των φοιτητών δε γνώριζε τι είναι η υλιστική αντίληψη της ιστορίας, ενώ στην ερώτηση 5b μόλις το 5,5% μπορούσε να προσδιορίσει με ακρίβεια. Τέλος, στην ερώτηση 6b (αναφέρετε ένα ή περισσότερα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με τον αγώνα της εργατικής τάξης έναντι της αστικής), το 45,2% των φοιτητών δε γνώριζε να απαντήσει. Στο post-test και εφόσον έχει ολοκληρωθεί η διδακτική παρέμβαση, στην ερώτηση 7 (Αναφέρετε μία ή περισσότερες έννοιες της μαρξιστικής θεωρίας και αναπτύξτε συνοπτικά), το 78,5% των φοιτητών απάντησε επαρκώς.

Επιπροσθέτως, οι **«απόψεις των φοιτητών για τη χρήση της δραματοποίησης στη διδασκαλία κοινωνιολογικών θεμάτων»** είναι η δεύτερη κατηγορία-θεματική απαντήσεων. Πρόκειται για μία θεματική κατηγορία, η οποία παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς ενώ αρχικά και πριν τη βιωμένη εμπειρία οι φοιτητές δεν είχαν παρά ουδέτερη άποψη για την ένταξη της δραματοποίησης στη διδασκαλία, ωστόσο, αμέσως μετά την παρακολούθηση της διδασκαλίας της συγκεκριμένης ενότητας του μαθήματος της κοινωνιολογίας, η αντίληψή τους άλλαξε και με σθένος πλέον υποστηρίζουν τη χρησιμότητα αλλά και αναγκαιότητα της υιοθέτησης της τεχνικής της δραματοποίησης για τη διδασκαλία τόσο των εννοιών της μαρξιστικής θεωρίας όσο και άλλων κοινωνιολογικών θεμάτων. Αξιοσημείωτη είναι η έκφραση της μεγάλης τους επιθυμίας να συμμετάσχουν ενεργά σε ένα επόμενο διδακτικό επεισόδιο με τη χρήση της τεχνικής της δραματοποίησης, απαντώντας θετικά στην εν λόγω πολύ συγκεκριμένη ερώτηση.

Συγκεκριμένα στην ερώτηση 4 (Η δραματοποίηση του συγκεκριμένου θεατρικού, στα πλαίσια του μαθήματος Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, σας βοήθησε, για να αποσαφηνίσετε κάποιες από τις βασικές μαρξιστικές ιδέες;), το 72% των φοιτητών απάντησε πολύ (Γράφημα1).

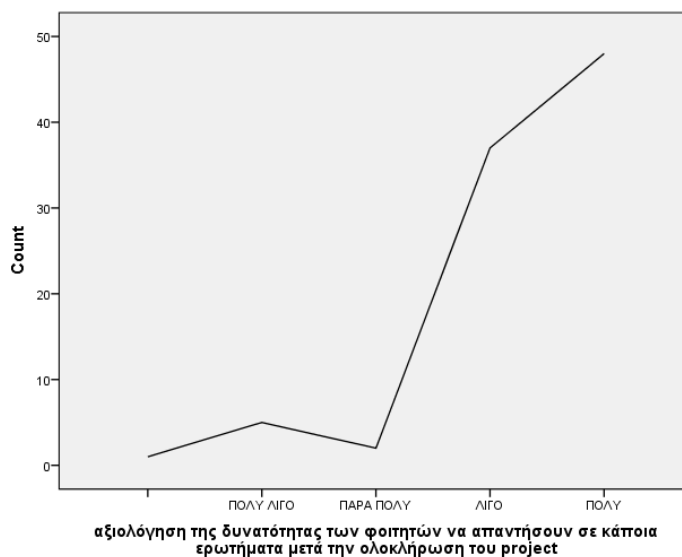
Γράφημα 1: συμβολή της δραματοποίησης στην αποσαφήνιση βασικών μαρξιστικών εννοιών

Επιπροσθέτως, σε ό,τι αφορά την τρίτη και τελευταία κατηγορία απαντήσεων, αυτή φέρει τον τίτλο «**αξιολόγηση από τους φοιτητές της χρησιμότητας και της αποτελεσματικότητας της χρήσης της τεχνικής της δραματοποίησης για την προσέγγιση των συγκεκριμένων κοινωνιολογικών εννοιών, που σχετίζονται με τη θεωρία του Μαρξ**». Η τρίτη κατηγορία, έτσι όπως διαμορφώθηκε τόσο από τις ερωτήσεις όσο και από τις απαντήσεις των φοιτητών, ολοκληρώνει την παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων, επιβεβαιώνοντας τοιουτοτρόπως τον ενθουσιασμό και τη θετική απόκρισή τους απέναντι στη χρήση της τεχνικής της δραματοποίησης για την προσέγγιση των κοινωνιολογικών εννοιών και δη των συγκεκριμένων κοινωνιολογικών εννοιών, που σχετίζονται με τη θεωρία του Μαρξ.

Η ευρύτερη θεωρία του Μαρξ αποτελεί, πράγματι, ένα μέρος της επιστήμης της κοινωνιολογίας που είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό ή ακόμα κι αν επιτευχθεί η κατανόησή του, δεν θα έχει πραγματοποιηθεί σε όλο το εύρος του. Ως εκ τούτου, δεν προκαλεί μεγάλη εντύπωση το γεγονός πως σχεδόν όλοι οι φοιτητές υποστήριξαν πως η εν λόγω τεχνική συνέβαλε στην αποσαφήνιση πολλών δυσνόητων εννοιών από τη θεωρία του Μαρξ, ενώ ταυτόχρονα ενθουσιάστηκαν με τον τρόπο διδασκαλίας της συγκεκριμένης ενότητας, καθώς υπήρχε η έντονη αλληλεπίδραση ανάμεσα σε όλους όσους βρίσκονταν στην αίθουσα. Ακόμα, οι φοιτητές δεν παρέλειψαν να υπερτονίσουν πως η τεχνική της δραματοποίησης συνέβαλε στον εμπλουτισμό και την καλύτερη κατανόηση των γνώσεων τους με έναν καθόλα ευχάριστο τρόπο.

Συγκεκριμένα, στην ερώτηση 9 (Θεωρείτε ότι η δραματοποίηση υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων-στην απόκτηση και τον εμπλουτισμό των γνώσεων σας-), το 73,1% των φοιτητών απάντησε πολύ. Τέλος, στην ερώτηση 10a (Κατόπιν της υλοποίησης του project και την τεχνική διδασκαλίας που

χρησιμοποιήθηκε (δραματοποίηση), πιστεύετε ότι είστε σε θέση να απαντήσετε ποιος είναι ο Φρίντριχ Ένγκελς και τι είναι το «Κεφάλαιο»;), το 45,2% των φοιτητών απάντησε πολύ. Όσον αφορά στην ερώτηση 14, ζητήθηκε από τους φοιτητές να αξιολογήσουν τη δυνατότητά τους να απαντήσουν σε θέματα προς συζήτηση μετά τη διδακτική παρέμβαση, τα αποτελέσματα έδειξαν πολύ (Γράφημα 2).

Γράφημα 2: αξιολόγηση της δυνατότητας των φοιτητών να απαντήσουν σε κάποια ερωτήματα μετά την ολοκλήρωση του project

Τέλος, στην ερώτηση 15a (Πιστεύετε ότι η διδασκαλία αυτού του τύπου θα σας βοηθήσει για την εκπόνηση της αντίστοιχης εργασίας στα πλαίσια του μαθήματος της κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης;) το 77,4% των φοιτητών απάντησε πολύ.

Επιβεβαιώνονται, λοιπόν, τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν, όπως αναλύθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, πως η ένταξη της τόσο διαδραστικής και εποικοδομητικής τεχνικής της δραματοποίησης στη διδασκαλία ενός κοινωνιολογικού θέματος, συνέβαλε στην ενίσχυση της ικανότητας των φοιτητών να συμμετάσχουν σε συζήτηση κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας σχετικά με τα θέματα που προσεγγίστηκαν, επιτυγχάνοντας την αλληλοεπίδραση και την ανταλλαγή κριτικών απόψεων, σκέψεων και ιδεών. Επομένως, καθίσταται απόλυτα σαφές πως τελικά η συνολική αποτίμηση της διδακτικής προσπάθειας με τη χρήση της τεχνικής της δραματοποίησης από τους φοιτητές που έλαβαν μέρος στη διαδικασία, κρίνεται ως παραπάνω από θετική και ενθουσιώδης.

Συζήτηση-συμπεράσματα

Συμπερασματικά και σύμφωνα με τα πορίσματα που προέκυψαν κατά την ανάλυση τόσο των απαντήσεων στα ερωτηματολόγια όσο και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, αποδεικνύεται

πως, πράγματι, η τεχνική της δραματοποίησης μπορεί να συμβάλει στη διδασκαλία του κοινωνιολογικού θέματος της θεωρίας του Μαρξ σε σπουδαστές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον Παπαστάθη (2005) η δραματοποίηση αποτελεί μία μέθοδο εκπαίδευσης, η οποία στοχεύει στην ενεργοποίηση των φοιτητών, την απελευθέρωση της κριτικής τους σκέψης, την ανάπτυξη της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης τους, την ενθάρρυνση της αυτοπεποίθησής τους αλλά και την κοινωνικοποίησή τους. Ως εκ τούτου, λοιπόν, η τεχνική της δραματοποίησης συμβάλλει στην ενεργό συμμετοχή των φοιτητών στην μάθηση, στην αυτοαξιολόγησή τους αλλά και στην παρακίνησή τους για να γίνουν ερευνητές της ίδιας τους της μάθησης (Lew, Alwis&Schmidt, 2010; Ward, Connolly&Meyer, 2013.). Επιπλέον, στα πλαίσια της δραματοποίησης και του θεατρικού παιχνιδιού, η ανάληψη ενός ρόλου από τους φοιτητές μπορεί να τους οδηγήσει σε μία ρεαλιστική κατανόηση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών τους, έτσι ώστε να μη διστάσουν να αναλάβουν αυτόβουλες και αυτόνομες παραγωγικές δραστηριότητες, μέσα από την αυτοαξιολόγηση της επίδοσής τους.

Η ανάπτυξη του ατόμου που συντελείται μέσα από τη δραματοποίηση, έχει τις βάσεις της στη θεωρία του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού (socialconstructivism) (Beare&Belliveau, 2007), ενώ σύμφωνα με την υφιστάμενη βιβλιογραφία (Conard&Asher, 2000; Γραμματάς, 2004; Freeman, Sullivan&Fulton, 2003; Μουγιακάκος, 2006; O’ Farrell, 1998; Pitfield, 2012; Πιτούλη, 2003) σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, οι στόχοι του εκπαιδευτικού δράματος συνοψίζονται κυρίως στην απόκλιση από τους παραδοσιακούς τρόπους μάθησης, την προώθηση της βιωματικής εκπαίδευσης, την κατάργηση των τυπικών ιεραρχικών δομών του εκπαιδευτικού συστήματος, την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της επικοινωνίας με τη γνώση και την μάθηση, την συνεργατικότητα, την σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, την αλλαγή νοοτροπίας, την απόκτηση ολοένα και περισσότερων εμπειριών καθώς και την ενίσχυση της αυτοβελτίωσης και της αυτοεκτίμησης.

Επιπρόσθετα, μία ακόμα σημαντική επιρροή που ασκεί το δράμα προκύπτει μέσα από λέξεις και εικόνες, οι οποίες προβάλλουν ηθικά ζητήματα, μηνύματα και εικόνες, επίσης. Πρόκειται ουσιαστικά για μηνύματα που επηρεάζουν τη ζωή των εμπλεκομένων με τη διαδικασία της δραματοποίησης ενός κειμένου, καθώς σχετίζονται με τη δύναμη του δικαίου, την σημασία της ένδειξης σεβασμού και πολλά άλλα. Επίσης, είναι άξιο λόγου να αναφερθεί πως οι δραματουργοί έχουν αντλήσει ιδέες μέσα από τη δική τους προσωπική εμπειρία και συγκρούσεις, αντίστοιχα, για να δημιουργήσουν χαρακτήρες και καταστάσεις. Σε περίπτωση που τα θέματά τους είναι επαναλαμβανόμενα, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι προδίδουν τις προσωπικές τους ανησυχίες.

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι πως τελικά τα μηνύματα που η τεχνική της δραματοποίησης προσπαθεί να μεταδώσει, αυτά δεν γίνονται αντιληπτά με τον ίδιο τρόπο από όλους και επομένως, η αλήθεια του εκάστοτε κειμένου ή/και της κάθε παράστασης είναι μοναδική για τον κάθε άνθρωπο, καθώς συμμετέχει μέσα από τη δική του ψυχή, μυαλό και σκέψη. Έτσι, λοιπόν, πρόκειται πάντοτε για μία διαφορετική, προσωπική,

μοναδική αλλά και πολύ μοναχική υπόθεση (Konijn, 1991; Landy, 1983; Leit & Humphries, 1999; Λεοντάρης, 2010; Walsh-Bowers, 2006).

Συμπερασματικά, λοιπόν, και σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, μπορούν να φανούν εξίσου χρήσιμες ορισμένες περαιτέρω εισηγήσεις και προτάσεις για την καλύτερη δυνατή διδασκαλία κοινωνιολογικών θεμάτων μέσα από την τεχνική της δραματοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται στους διδάσκοντες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να λάβουν σοβαρά υπόψη τους όλους τους παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην καταβολή μεγαλύτερων προσπαθειών για την προώθηση της γνώσης και την καλύτερη δυνατή κατανόησή της από τους φοιτητές και ως εκ τούτου, να υιοθετήσουν την τεχνική της δραματοποίησης στα πλαίσια της διδασκαλίας της κοινωνιολογίας-και όχι μόνο.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Alexander, S. M., & Sullivan, K. (1996). Teaching "In Tandem": Combining Sociology with Theater to Create an Interdisciplinary Classroom. *Teaching Sociology*, 24(4), 372-377.
- Althusser, L., & Cosin, B. (1972). *Education: Structure and Society*.
- Ashwell, M. (2001). *Το Δράμα (Drama) στα σχολεία του Ηνωμένου Βασιλείου*. Ανακτήθηκε τον Οκτώβριο, 11, 2016, από: http://www.theatroedu.gr/main/images/stories/files/Magazine/EandT_e-mag_Dec2001_GR_03.pdf.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2).
- Beare, D. & Belliveau, G. (2007). Theatre for Positive Youth Development: A Development Model for Collaborative Play-creating. *Applied Theatre Research / IDEA Journal*, Vol. 8.
- Bell J., (1999). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Bolton, G. (1979). *Towards a Theory of Drama in Education*. Longman: Harlow.
- Bolton, G. M. (1984). *Drama as education: An argument for placing drama at the centre of the curriculum*. Addison-Wesley Longman Ltd.
- Bowell, P., & Heap, B. S. (2013). *Planning process drama: Enriching teaching and learning*. Routledge.
- Cattanach, A. (1996). *Drama for people with special needs (v1)*. London: A & C Black.
- Cohen, L., & Manion, L. (1997). *Research Methods in Education*. (Fourth ed.). London, England: Routledge.
- Conard, F. & Asher, W. (2000). *Self-concept and Self-Esteem Through Drama: A Meta-*

- Analysis. *Youth Theatre Journal*, 14(1), 78-84.
- Fine, G. A. (1993). The sad demise, mysterious disappearance, and glorious triumph of symbolic interactionism. *Annual Review of Sociology*, 61-87.
- Freeman, G.D., Sullivan, K. & Fulton, R. (2003). Effects of Creative Drama on Self-Concept, Social Skills, and Problem Behavior. *The Journal of Educational Research*, 96(3), 131-138.
- Giroux, H. (1983). Theories of reproduction and resistance in the new sociology of education: A critical analysis. *Harvard educational review*, 53(3), 257-293.
- Goldman, L. (1973). Genetic Structuralism. *the Sociology of Literature, dalam Elizabeth dan Tom Burns (eds)*.
- Hanson, C. (2005). The scholarship of teaching and learning-done by sociologists: Let's make that the sociology of higher education. *Teaching Sociology*, 411-416.
- Hardy, T. (1989). Toward a critical pedagogy in sociology through the use of drama. *Teaching Sociology*, 226-231.
- Hargreaves, A. (1985). The micro-macro problem in the sociology of education. *Issues in educational research*, 21-47.
- Jackson, A. (Ed.). (2002). *Learning through theatre: New perspectives on theatre in education*. Routledge.
- Konijn, E. A. (1991). Empirical analysis of emotion processes in the theatre. *Psychology and performing arts*, 59.
- Landy, R. J. (1983). The use of distancing in drama therapy. *The Arts in Psychotherapy*, 10(3), 175-185.
- Leit, R. A., & Humphries, G. (1999). The Psychology of Theatre/The Theatre of Psychology: Creating and Teaching a New Course. *Teaching of Psychology*, 26(3), 224-26.
- Lew, M.D.N., Alwis, W.A.M. & Schmidt, H.G. (2010). Accuracy of students' self-assessment and their beliefs about its utility. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 35(2), 135-156.
- Mason, J. (2003). *ΗΔιεξαγωγήτηςΠοιοτικήςΈρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McAvoy, M., Hunt, K., & van de Water, M. (2015). *Drama and Education*. Routledge.
- Morgan, N. & Saxton, J. (1987). *Teaching Drama: A Mind of Many Wonders*. Stanley Thornes: Cheltenham.
- O' Farrell, L. (1998). Theatre as education: A distinctively Canadian approach to secondary school drama. *Theatre Research in Canada*, 19(2).
- O' Neil, C. (1995). *Drama worlds: A Framework for Process Drama*. Heinemann: Portsmouth.

- Orb, A., Eisenhauer, L., & Wynaden, D. (2001). Ethics in qualitative research. *Journal of nursing scholarship*, 33(1), 93-96.
- O'Toole, J., Stinson, M., & Moore, T. (2009). *Drama and Curriculum*. Springer.
- Pitfield, M. (2012). Transforming subject knowledge: drama student-teachers and the pursuit of pedagogical content knowledge. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 17(3), 425-442.
- Singhal, A., & Rogers, E. M. (2002). A theoretical agenda for entertainment—education. *Communication theory*, 12(2), 117-135.
- Tickle, L. (Ed.). (2012). *The Arts in education: some research studies*. Routledge.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological process*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Walsh-Bowers, R. (2006). A theatre acting perspective on the dramaturgical metaphor and the postmodern self. *Theory & Psychology*, 16(5), 661-690.
- Ward, S.C., Connolly, R. & Meyer, J.H.F. (2013). The enactment of metalearning capacity: using drama to help raise students' awareness of the self as learner. *Innovations in Education and Teaching International*, 50(1), 14-24.
- Αναστασιάδης, Β. Κ. (2006). *Νέων θέατρο : Απ' το θεατρικό παιχνίδι στη θεατρική παράσταση*, Αθήνα: Νεανική Σκηνή.
- Γραμματάς, Θ. (2004). *Το θέατρο στο σχολείο*. Αθήνα: Ατραπός.
- Δαφιώτη, Ν. (2010). *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Θεατρικές παραστάσεις και θεατρικό παιχνίδι*, Αθήνα: Διάπλαση.
- Δημαράκη, Ε. (2002). Δυναμικές αναπαραστάσεις για τη διερευνητική μάθηση στην ιστορία. Στο Χ. Κυνηγός & Ε. Δημαράκη (Επιμ.). *Νοητικά εργαλεία και πληροφοριακά μέσα. Παιδαγωγική αξιοποίηση της Σύγχρονης Τεχνολογίας για τη μετεξέλιξη της εκπαιδευτικής πρακτικής*. Αθήνα: Καστανιώτης, 369-392.
- Καραμήτρου, Κ. (2010). *Η καλλιέργεια της κιναισθητικής νοημοσύνης μέσα από το θεατρικό παιχνίδι*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κατσάρας, Χ. (2005). *Η δραματική τέχνη στο σχολείο: Το θεατρικό παιχνίδι στην τάξη*, Αθήνα: Παρασκήνιο.
- Κοντογιάννη, Α. (2000). *Η δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά.
- Κουρετζής, Λ. (1991). Το Θεατρικό Παιχνίδι στη σύγχρονη εκπαίδευση. *Το Σχολείο και το Σπίτι*, 6(345), 263-270.
- Κυριαζόπουλος, Π. Γ. & Σαμαντά, Ε. (2011). *Μεθοδολογία έρευνας εκπόνησης διπλωματικών εργασιών*. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική.
- Λεοντάρης, Γ. (2010). Θεατής, ηθοποιός, κείμενο: όψεις της χρονικότητας στον

κινηματογράφο. *Σκηνή*, (1), 27-51.

Μουγιακάκος, Π., Μώρου, Α., Παπαδημούλης, Χ., Φραγκή, Μ. (2006). *Θεατρική Αγωγή. Βιβλίο δασκάλου, Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού*. ΟΕΔΒ.

Ξωχέλλης, Π. Δ. (2012). Βασική εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Διαπιστώσεις και προτάσεις. *Φιλολογος*, (64), 84-97.

Παπαδόπουλος, Σ. (2007). *Με τη γλώσσα του θεάτρου: Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος.

Παπαστάθης, Α. (2005). *Το Θεατρικό Παιχνίδι ως Κοινωνική Υπηρεσία*. Ανακτήθηκε τον Οκτώβριο 11, 2016, από:http://www.theatroedu.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=581%3Aq-q&catid=47%3A2010-08-30-09-55-04&Itemid=176&lang=el.